

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Campus Helsingborg

Sol 612 Socialt arbete med drogmissbrukare

Vårterminen 2007

”Då rökte jag på. Sen började jag lite med tjack och sånt också.”

En studie om hur ungdomars missbruk påverkar familjen

Författare: Jeanette Malmberg & Anneli Meredith

Handledare: Kristina Göransson

Abstract

Authors: Anneli Meredith & Jeanette Malmberg

Title: “First I got stoned on hashish. And then I moved on to much stronger drugs”.

– A study of youth drug abuse and how it affects the family.

Supervisor: Kristina Göransson

Assessor: Johan Cronhed

The purpose of our report was to analyze the effects of youth drug abuse on the families concerned. Youth drug abuse made us wonder about the effects on the family as a whole, of those involved with drug abuse. To answer this question, we decided to employ an empiric study in the form of interviews with four teenagers, five parents and four drug counselors. Because our intent was to understand rather than try to measure the problems involved, we decided on a qualitative method. Our method built upon semi-structured interviews using open questions, where the interviewees were free to express their own thoughts and opinions. Because the family and family members are central in our work we have used both systemic family crisis theory and psychodynamic crisis theory. Psychodynamic theory is based on the individual, whereas systemic family crisis theory builds upon the whole family as a unit. The idea of co-evolution is also included in systemic theory. Co-evolution explains how the individual influences and is influenced by others which in turn influence the inter family dynamic. Our analysis has been based around three themes; the family, views around the drug abuse and the support from the public services. The result shows that due to teenage drug abuse the family unit is plunged into crisis. The depth of crisis often depends on how secure the family as a unit has functioned beforehand. The opinions on drug abuse have naturally differed depending on the interview subject. We arrived at the conclusion that both family and puberty have a large influence on the aforementioned abuse. The second conclusion arrived at was that lack of funding, education, communication and understanding for the problem is a source of frustration for all the interviewees involved in our study.

Keywords: drug abuse, children, youth, family, public services.

Abstrakt

Författare: Anneli Meredith & Jeanette Malmberg

Titel: ”Då rökte jag på. Sen började jag lite med tjack och sånt också”. – En studie om hur ungdomars missbruk påverkar familjen.

Handledare: Kristina Göransson

Examinator: Johan Cronhed

Syftet med vår uppsats var att belysa och ta fram ungdomars, föräldrars, och behandlares uppfattning och förståelse kring ungdomars missbruk och hur detta påverkar familjen. Missbruk bland ungdomar fick oss att fundera över vad som händer med familjer där en ungdom missbrukar. För att få svar på våra frågeställningar kring problematiken valde vi att göra en empirisk studie där vi intervjuade fyra ungdomar, fem föräldrar och fyra behandlare. Vi valde att i vår undersökning använda oss av den kvalitativa metoden eftersom vår avsikt var att förstå snarare än att mäta det aktuella problemet. Våra kvalitativa intervjuer var halvstrukturerade med öppna frågor där intervjupersonerna var fria att uttrycka sina åsikter och tankar. Då vi i detta arbete har familjen och dess medlemmar i fokus så föll det oss naturligt att använda oss av den systemiska familjekristeorin och psykodynamisk kristeori. Den systemiska familjekristeorin riktar sig mot hela familjen som system medan den psykodynamiska har sin fokus på individen. Systemteorin rymmer även begreppet co-evolution som förklarar hur individer påverkar och påverkas av varandra vilket också är av stor betydelse för familjen och medlemmarnas relationer. Vår analys var baserad på tre olika teman: Familjen, Uppfattningar kring missbruket och Samhällets stöd. Resultatet visade att familjen som system påverkas av ungdomens missbruk genom att både familjen och dess medlemmar hamnar i kris. Hur familjerna påverkas beror på vilka förutsättningar de har sedan innan. En del familjer har i grunden en komplicerad familjesituation medan andra är mer stabila och trygga. Missbruket förstås olika av behandlare, föräldrar och ungdomar men vi har kunnat konstatera att familjen och puberteten har stor betydelse. Vi kan också konstatera att samhällets brist på pengar, kunskap, kommunikation och förståelse skapar frustration hos de vi intervjuat.

Sökord: missbruk, barn, ungdomar, familj, samhället.

Innehållsförteckning

Förord	5
1. Inledning	6
Bakgrund	6
Syfte och frågeställningar	7
Centrala begrepp	8
Avgränsningar	9
Fortsatt framställning	9
2. Teoretisk referensram	10
Familj i kris	10
Den individuella krisen	11
Co-evolution	12
3. Tidigare forskning	13
Tonåren	13
Familjen	14
Vägen in i missbruket	15
Narkomanvården	15
4. Metod, urval och tillvägagångssätt	16
Metod	16
Urval	17
Etiska aspekter	17
Tillvägagångssätt	17
Tillförlitlighet	19
5. Presentation av intervjukategorier	20
Ungdomarna	20
Föräldrarna	20
Familjerna	20
Behandlarna	21
6. Resultat och analys	22
Familjen	22
Uppfattningar kring missbruket	31
Samhällets stöd	36
7. Avslutande diskussion	42
Referenser	44
Bilagor	46

Förord

Vi vill rikta ett stort och varmt tack till de personer som hjälpt oss på resan till vår färdiga uppsats. Först och främst till våra intervjupersoner som ställt upp och bjudit in oss i sina liv, utan er skulle vi inte kunnat skriva en uppsats i detta ämne. Efter att ha intervjuat er kände vi att vi verkligen ville åstadkomma en bra och upplysande uppsats eftersom ni verkligen förtjänade ett bra arbete efter att ha delat med er av tankar, erfarenheter och känslor. Vi kände också att om vi hade kunnat så skulle vi vilja finna lösningen eller svaret på hur man kan hjälpa familjer där ett barn missbrukar. Vi hoppas och tror att vårt arbete ändå kan vara till en hjälp och öka förståelsen för den problematik som kan finnas i en familj ”som har fått in en elefant i vardagsrummet” för att citera en av våra intervjupersoner. Hur som helst har er medverkan hjälpt oss i vad vi ska ta med oss ut på fältet när vi är färdiga med våra studier, och fått oss att öppna ögonen och öronen för vad som är viktig när man möter en familj där det finns ett barn som missbrukar.

Vi vill även rikta ett tack till våra familjer som har fått stå ut med både det ena och det andra under arbetet med uppsatsen. Ert stöd har varit ovärderligt.

Och sist, men inte minst, ett tack till Kristina Göransson, vår handledare, som med stor vänlighet och ett lika stort tålamod lotsat oss fram till den färdiga uppsatsen.

Helsingborg maj 2007

Anneli Meredith och Jeanette Malmberg

1. Inledning

Bakgrund

I slutet av 1990-talet framkom det att ungdomars experimentella missbruk av droger och en positivare inställning till att prova droger har ökat i de nordiska länderna (Svensson, Svensson, & Tops, 1998 och Kouvonen, Rosenqvist, & Skretting, 2001). Ökad tillgång och låga priser anses vara en av orsakerna (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2006). Svensson, B m. fl. (1998) framhåller dock att de allra flesta ungdomar fortfarande har en negativ inställning till droger. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning producerar årligen rapporter som beskriver drogutvecklingen i Sverige och i deras rapport från 2006 (Rapport nr 98) framkommer det att från 1990-talet har ungdomars missbruk och positiva inställning sjunkit från cirka 10 % 2001 till 6 % 2006. Även om dessa siffror talar för en minskad användning av narkotika så anser vi precis som Andersson (1995) att ungdomars drogmissbruk är ett utbrett och angeläget hälsoproblem då det är under den känsliga tonårstiden som människan lägger grunden för sin vuxna identitet. Missbrukar individen droger kan deras verklighetsuppfattning förvrängas vilket då kan öka tonåringens känsla av att vara olik alla andra och ge ungdomen en uppfattning av att man står över både fysiska och sociala regler och bestämmelser som i sin tur leder till att ungdomens psykiska och fysiska hälsa tar skada (a.a.). Enligt Svensson B m.fl. (1998) finns det en hel del forskningsresultat om drogvänor bland ungdomar i grundskoleåldern men desto mindre kring ungdomar i gymnasiet eller de jämngamla ungdomar som slutat skolan trots att flertalet undersökningar visar att de flesta ungdomar börjar använda narkotika efter grundskolan.

Missbruk bland ungdomar fick oss att fundera över vad som händer med familjer där en ungdom missbrukar. Vår uppfattning är att samhället överlag riktar sitt intresse på problematiken kring ungdomarna och deras drogmissbruk. Vi vågar dock påstå att familjen har en stor betydelse för barn och ungdomar.

Anledningen till att vi valde att skriva detta arbete om hur ett barns missbruk påverkar familjen var att vi under missbrukskursens gång lärt oss en hel del om olika droger, bruk, missbruk, beroende samt medberoende men väldigt lite om vad som händer i en familj där det finns ett barn med missbruksproblem. Detta väckte våra funderingar kring hur

en ungdoms missbruk ser ut i relation till familjen och hur den påverkas. Innan vi påbörjade arbetet med denna uppsats var vår förståelse att det är en förälders värsta mardröm att ens barn börjar missbruka. Vi antog att familjen drabbas av skuld och hjälplöshet och trodde att föräldrarna kände en stor maktlöshet inför problematiken och att barnets missbruk kan leda till splittringar inom familjen och även skada familjens ekonomi med allt vad det innebär.

Vi har gjort en empirisk studie där vi intervjuat olika behandlare som är, och har varit i kontakt med familjer där det finns en ungdom som missbrukar, men även ungdomarna själva och föräldrar som har eller har haft ungdomar som missbrukar. Vi hoppas att den kan komma till användning för våra socionomstuderade kamrater men även för dem som idag verkar ute på fältet.

Syfte och frågeställningar

Vårt syfte med uppsatsen är att belysa och ta fram ungdomarnas, föräldrarnas och behandlarnas uppfattning och förståelse kring ungdomars missbruk och hur detta påverkar familjen.

Våra frågeställningar som varit vägledande under vår undersökning är:

Hur upplever familjen ungdomens missbruk?

Hur reagerar och agerar den övriga familjen när ett barn missbrukar?

Hur uppfattar våra intervjupersoner ungdomens väg in i missbruket?

Hur förstår de olika intervjupersonerna missbruket?

Hur upplever familjerna samhällets stöd i sin situation?

Centrala begrepp

De begrepp som vi huvudsakligen använder oss av i uppsatsen är ungdomar, familj och missbruk därför anser vi att de behöver en klar och tydlig definition.

Ungdomar

Då vi kommer att använda oss av ordet ungdomar ett flertal gånger i vårt arbete finner vi det nödvändigt att definiera vad vi menar med ungdomar. Ordet ungdom är ett något oklart begrepp medan begreppet barn är något som är tillämpligt på alla personer som inte fyllt arton år enligt konventionen om barns rättigheter (2002). Vi kommer även att använda oss av begreppet barn och då menar vi de ungdomar som ingår i våra intervjupersoners familjer. För hur det än är upplever vi att en ungdom alltid är sin förälders barn även om de har kommit upp i ålder. Andersson (2000) menar att begreppen ungdom i vissa sammanhang syftar på barn i tonåren eller från femton års ålder och uppåt och beskriver att det inte finns någon bestämd tidpunkt då barn blir ungdomar. Swärd (2000) menar att det varierar var gränsen dras mellan barndom och vuxenliv och att begreppet ungdom kan tolkas som ett skede i livet där individens identitet utvecklas men även som en social indelningsgrupp som kan åtskiljas från andra grupper. I vårt arbete kommer begreppet ungdomar att syfta på de personer som befinner sig i åldrarna 15 till 24 år.

Familj

Enligt Gaunt (2005) är det svårt att ge en definition av vad en familj är. Gaunt menar att familjens sammansättning och innehåll förändras i takt med att samhället förändras. Han påpekar också att familjen ser olika ut i olika kulturer. Vi kommer därför att utgå från att en familj är det som intervjupersonerna betraktar som sin familj. Detta för att respektera olika kulturer, emotionella bindningar och självklart intervjupersonens uppfattning om vad en familj är.

Missbruk

I Sverige sägs det ofta att all icke-medicinskt bruk av narkotika är ett missbruk eftersom det är olagligt att använda sig av narkotika som inte är utskrivna av läkare (Goldberg, 2005). Men skulle vi använda oss av den definitionen så skulle detta innebära att alla som

någon enstaka gång provat narkotika är eller var missbrukare (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2006). Då vi i uppsatsen använder oss av begreppet missbruk i förhållande till narkotikaanvändning utgår vi därför från den definition som Ege (2003) har gjort. Han menar att missbruk är en social diagnos, vilket innebär att den är socialt, kulturellt och politiskt betingad. Han tar fasta på följderna och anser att man har ett missbruk om följderna av konsumtionen blir sådana att de skadar en själv eller andra. Det kan vara sociala, fysiska eller psykiska skador som drabbar den som använder sig av narkotika eller någon närstående. Vi har därmed gjort ett medvetet val av att inte använda eller fördjupa oss i närliggande begrepp till vår definition av missbruk som bruk, riskbruk, problematiskt bruk och beroende.

Avgränsningar

Vår intention när vi började detta arbete var att intervjua föräldrar, ungdomar, syskon till ungdomar som missbrukar och behandlare för att få en helhetssyn i vad som händer i en familj där en ungdom missbrukar. Ganska snart insåg vi att varken vår tid eller utrymmet som fanns till vårt förfogande i uppsatsen skulle räcka till. Därför valde vi att begränsa oss till att intervjua föräldrar, ungdomar och behandlare då vi anser att dessa arbetar tätt tillsammans för att försöka lösa problemet med ungdomens missbruk.

Fortsatt framställning

I kapitel två redovisar vi den teoretiska referensram som vi valt att använda oss av. I kapitel tre tar vi upp lite om den tidigare forskning som finns inom vårt område. I kapitel fyra redogör vi för val av metod, urval och tillvägagångssätt samt tar upp de etiska aspekter som uppkom under arbetets gång. Vi har i detta kapitel även tittat på tillförlitligheten hos de intervjuer vi genomfört och sammanställt. I kapitel fem har vi valt att redovisa våra intervjukategorier för att få en tydligare bild av dem vi intervjuat. I kapitel sex analyserar och sammanställer vi den information vi tagit till oss. Utifrån vår analys och övrigt material har vi sedan en slutdiskussion i kapitel sju. Avslutningsvis i uppsatsen listar vi de referenser vi använt oss av tillsammans med våra bilagor.

2. Teoretisk referensram

Då vi i detta arbete har familjen i fokus så föll det oss naturligt att använda oss av systemteorin. Teorier som vi kopplar till vår problematisering är den systemiska familjekristeorin och psykodynamisk kristeori. Enligt Shjödts och Egelands (1994) riktar sig den systemiska familjekristeorin mot hela familjen som system medan Cullbergs (2003) menar att den psykodynamiska har sin fokus på individen. Systemteorin rymmer även begreppet co-evolution som förklarar hur individer påverkar och påverkas av varandra vilket också är av stor betydelse för familjen och familjemedlemmarnas relationer.

Familj i kris

Enligt Schjödts och Egelands (1994) lever en familj i ett samhälleligt, kulturellt och historiskt system, vilket medverkar till att avgöra familjens utveckling och begränsningar. En trygg familj har inarbetade processer som alla i familjen uppfattar som fungerande. Familjen bibehåller en trygg struktur, inåt och mot sin omgivning. Emellanåt uppstår problem men familjen anpassar sig snabbt genom att göra små förändringar. Förr eller senare uppstår dock problem som familjen inte klarar av genom gamla lösningar. Att barnen blir tonåringar kan vara ett sådant problem. Familjen försöker då inledningsvis använda sig av de problemlösningstekniker som de förr använt sig av men misslyckas. Detta leder till obalans i systemet där vanmakt och konflikter avlöser varandra. Efterhand blir obalansen i systemet ohållbart och familjen hamnar i kris¹ med tre möjliga utvägar (a.a.):

1. Familjen löses upp och går skilda vägar.
2. Familjen finner nya metoder att fungera på utan någon fundamental förändring av strukturen. Vilket i vissa fall kan innebära att en individ i familjen utvecklar symptom eller problem som på så sätt fungerar som en sammanhållande och gemensam omständighet i förhållande till familjen.

¹ ”kris (lat. *crisis*, av grek. *krisis* 'söndring', 'åtskiljande', 'avgörande', 'dom', 'utslag', av *krisna* 'skilja', 'avsöndra', 'avgöra', 'döma') (Nationalencyklopedin, 2007).”

3. Familjen anammar utan större svårigheter en struktur som gör det möjligt för den att möta de nya förhållanden som har uppstått. Som exempel kan de övriga medlemmarna i familjen se sonen Kalle som snart vuxen. Att acceptera att han befinner sig i en fas i livet där problematik kring ansvar och frigörelse är ett faktum. Familjen känner ingen rädsla inför att ta itu med den problematik som uppstår (a.a.).

Schjödts och Egelands anser att det är viktigt att här fästa uppmärksamheten på att kriser inte alltid är något negativt. De menar att kriser istället kan ses som en reaktion som driver fram en nödvändig förändring till familjens fördel. Om krisen löses på rätt sätt kan den leda till framsteg och mognad. De anser också att de familjer som inte klarar av att förändra eller anpassa sig till nya förhållanden är de som befinner sig i kategori 1 eller 2.

Den individuella krisen

Cullberg (2003) använder sig av det beskrivande begreppet ”ett psykiskt kristillstånd” (s 41) för att tydliggöra den individuella krisens betydelse. Det psykiska tillståndet uppkommer när en människas livssituation inte kan bemästras med hjälp av strategier som individen använt sig av vid tidigare livssvårigheter. Normalt brukar två sorters kriser omtalas, den traumatiska krisen och utvecklingskrisen (a.a.). Den traumatiska krisen uppstår när yttre händelser är sådana att individen känner att hans eller hennes liv, sociala identitet och trygghet eller andra livsmål är allvarligt hotade. Det är framförallt tre olika slags företeelser som framkallar en traumatisk kris: förlust eller hot om förlust, kränkning eller hot om kränkning eller att överleva en katastrof (a.a.). Utvecklingskrisen kommer av händelser som egentligen tillhör vanliga livet men som för vissa kan upplevas som jobbiga, exempelvis: tonåren, ingå äktenskap, få barn, pensioneras osv. (Cullberg, 2003 och Schjödts & Egeland, 1994). Dessa livshändelser innebär nya roller och krav från samhället, närstående och sig själv (Schjödts & Egeland, 1994).

Enligt Cullberg (2003) kan man vanligtvis se krisen som en process i fyra faser:

1. Chock - Vid en plötslig och oväntad händelse kan individens psykiska styrka vara helt absorberad av att orientera sig i sin tillvaro. För människor i omgivningen kan dock individen verka vara helt oberörd. Medan andra individer som drabbas

kan reagera mer våldsamt genom att skrika, springa omkring osv. Chockfasen går dock över efter någon timme eller någon dag.

2. Reaktion – I reaktionsfasen uppvisar individen symtom på den psykiska smärta som händelsen förorsakat i form av sömnsvårigheter, nedsatt eller ökad aptit och andra kroppsliga reaktioner. Vissa använder sig av alkohol eller lugnande medicin för att döva smärtan. Karakteristiskt för reaktionsfasen är ångest och förtvivlan. Efterhand så övergår individen dock till att bearbeta situationen.
3. Bearbetning – Fasen varar olika länge beroende av händelse och person men vara oftast från ett halvt till ett år.
4. Nyorientering – Efter bearbetningen kommer nyorienteringsfasen där smärtan efter den omvälvande händelsen är borta eller under kontroll. Men för många blir aldrig sorgen helt bearbetad eller avslutad.

Cullberg påpekar en viktig sida av hur en kris hanteras och bearbetas. Han menar att den yttre livssituationen och tillgången till hjälp och stöd av närstående och vänner många gånger är avgörande. En väl genomarbetad kris ökar chanserna för människor att få ökad kraft och mognad (a.a.).

Co-evolution

Co-evolution är enligt Schjödts och Egeland (1994) ett begrepp som används för att beskriva den utveckling som sker samtidigt eller parallellt av medlemmar i ett system. Kontexten påverkar därmed individernas utveckling. Utveckling och anpassning sker i samspel med andra människor. Familjens medlemmar är en betydande del av kontexten. Familjen är dock endast en liten del av ett större system vilket innebär att individens utveckling påverkas av förhållandet till de övriga familjemedlemmarna och förhållandet till det eller de övriga i samhället. En familjemedlem är då också en del i någon annans kontext. Som exempel utvecklas sonen och anpassar sig i förhållande till sin fader och då utvecklar och anpassar sig även fadern i förhållande till sin son. Samtidigt sker en anpassning till övriga familjemedlemmar och andra i omgivningen. Med ovanstående i tankarna så framstår det som självklart att man inte kan som Schjödts och Egeland (1994) uttrycker det:

... förklara en familjs lyckade eller misslyckade utveckling genom att lägga ansvaret på en enda person. Vi har att göra med ett ytterst komplicerat samspel där alla för in nya impulser och samtidigt anpassar sig till de andra. En familjs situation idag är med andra ord en konsekvens av allas ömsesidiga anpassningar och den enskildes utveckling. Det är denna individuella men samtidigt ömsesidigt beroende utveckling som beskrivs med begreppet "co-evolution" (s 127).

3. Tidigare forskning

Vi har hittat studier som liknar vår egen, det vill säga om hur tonåringar utvecklas under puberteten, vilken familjens betydelse är i en missbrukssituation och hur vägen in i missbruket ser ut. Vi har även hittat studier om hur narkomanvården ser ut för vuxna och denna anser vi även kan appliceras på ungdomsmissbruk. Vi har dock inte hittat någon tidigare forskning som berör hur familjen påverkas när det kommer till en ungdoms missbruk.

Tonåren

Smith (2000) menar att tonåren kan vara en väldigt stormig och ångestfylld tid. Under denna period i livet sker en övergång från barndomen till vuxenlivet och individen eftersträvar ett större oberoende gentemot sina föräldrar. Det finns avsevärda skillnader för vilken tidpunkt i livet man når puberteten men generellt kan nog sägas att för pojkars del infaller den vid fjorton års ålder och för flickor vid tolv års ålder. Under puberteten sker inte bara en biologisk utveckling utan individen får även ett ökat begreppsligt sätt att tänka och en bättre logisk förmåga. Tonåringar tänker mycket på hur andra uppfattar dem och detta menar Smith (2000) hör samman med de kroppsliga förändringarna som medför en ökad förmåga att tänka hypotetiskt och abstrakt. Smith refererar till Steinbergs (1987) undersökning som visade att ungdomar i puberteten hade fler konflikter med sina föräldrar och också en minskad emotionell närhet än ungdomar som inte var i puberteten hade. Detta kan bero på att tonåringarnas tankeprocesser förändras och därmed också vad de förväntar sig av sina föräldrar och vilka tolkningar de gör av sina föräldrars handlingar. En annan undersökning som Smith refererar till är en svensk undersökning av Magnusson m.fl. (1985) som visade att flickor som kommit in i puberteten tidigt jämfört med sina jämnåriga kamrater hade större tendens att tidigare

börja dricka alkohol och använda droger. De som umgicks med äldre kamrater bröt också mot de sociala normerna.

Kamratgruppen blir allt viktigare i tonåren och ungdomar umgås ibland i stora gäng med gemensamma nämnare såsom intressen och klädsel. Det blir viktigt att tillhöra en grupp i tonåren och dessa grupper kan ha olika inriktning till exempel sport och idrott, skola och utbildning men det finns också grupper som inriktar sig på antisociala och upproriska beteende gentemot de vuxnas regler och normer. Det är dock viktigt att påpeka att de flesta ungdomar går igenom puberteten utan alltför stora problem och utan att bli missbrukare (Smith, 2000).

Familjen

Enligt Andersson (1995) är de flesta forskare överens om att familjens betydelse är stor när det kommer till utvecklingen av ungdomars missbruk. En del hävdar till och med att familjen är av en avgörande betydelse. Andersson refererar till Coombs och Paulsons undersökning som visar att ett gott förhållande mellan ungdomar och deras föräldrar motverka att ungdomarna använder droger. Detta anser de bero på att barnen känner sina föräldrars kärlek och tillit och försöker ta efter dem, och ungdomarna vill heller inte vålla sina föräldrar obehag genom att uppvisa ett oacceptabelt beteende. White (1989) anser att avsaknad av omsorg från föräldrarnas sida är en riskfaktor när det kommer till ungdomars droganvändning. Även slitningar mellan föräldrar och barn är en riskfaktor. Andersson (1995) refererar vidare till en undersökning av Glassner & Loughlin där de anser att relationen till föräldrarna skall innehålla tre faktorer för att vara god och dessa tre faktorer är: a) att den grundläggande omsorgen fungerar (mat, kläder, tak över huvudet etc.) b) att föräldrarna är konsekventa i sina förväntningar på barnet och c) att det finns en öppen kommunikation mellan föräldrar och barn. Glassner & Loughlin (Andersson, 1995) menar att konflikter och motsättningar inte behöver betyda att relationen är dålig utan att dessa också kan betyda att föräldrarna har omsorg om sitt barn och att det finns ett svängrum för barnet att förhandla så att det slipper fara med osanning och dölja sanningen. De anser vidare att föräldrarnas betydelse för att barnet inte ska börja använda droger inte ligger i deras förmåga att kontrollera barnet och

inverkan på barnets handlande, utan den viktiga faktorn är att föräldrarna hjälper barnet att känna sig kompetent och pålitligt.

Vägen in i missbruket

Enligt en undersökning gjord av Christina Andersson (1995) framkommer det att det finns en skillnad mellan pojkars och flickors väg in i missbruket. Pojkarna visar oftare på ett aggressivt och kriminellt beteende och blir då uppmärksammade tidigare än flickorna. Flickorna uppmärksammas i många fall inte förrän de bryter mot mönstret för sexuellt uppförande. Flickorna lägger ofta ansvaret på sig själva och blir osynliga. Det kan hända att de vänder sig till skolkuratoren eller skolsköterskan, som alltså får en central roll för att hjälpa och uppmärksamma dessa flickor. Andersson (1995) menar att vägen in i missbruket ofta är en process som startar långt innan ungdomen kommer i kontakt med droger och anser vidare att det inte går att påvisa en orsak till missbruket och därför är det ett komplext problem som inte har någon enkel lösning.

Berit Anderssons (1991) studie visar att ungdomarnas missbruk gör att de kommer in i vuxenlivet tidigare än andra ungdomar. De gör sig fria från föräldrarnas makt och skolans myndighet, de flyttar tidigt hemifrån och börjar arbeta. De går in i en helt ny värld där drogbruket och gänget är viktiga och spännande i motsats till skolans och föräldrarnas tjtande och kontrollerande. I det långa loppet visar det sig dock att ungdomarna får svårigheter med att klara av vuxenansvaret och att dessa svårigheter kan leda till ett ökat drogmissbruk. I takt med att droganvändandet ökar tilltar också svårigheterna och slitningarna med omgivningen och så även missbrukarens livskonflikt.

Narkomanvården

Sedan 1990-talets början har synsättet inom narkomanvården ändrats. Numera måste narkomanerna övertyga socialtjänsten om att få en behandlingsplats medan det förr var narkomanvården som försökte få in narkomanerna i behandling (Svensson, 2005). Under nittioalet drabbade den ekonomiska krisen Sverige och vi fick en stor arbetslöshet. Med detta blev det också svårare att få ett arbete, en bra bostad och en ekonomiskt tillfredsställande situation för de missbrukare som lämnat sitt missbruk bakom sig. När de då möter dessa hinder som i vissas ögon kan verka oöverstigliga är det lätt att

återvända till de invanda mönstren och kretsarna man umgått i innan (a.a.). Svensson menar vidare att alla individer har olika förutsättningar som har med kön, ålder, personliga egenskaper och etnisk bakgrund att göra, för hur man tacklar olika situationer.

4. Metod, urval och tillvägagångssätt

I detta avsnitt kommer vi att beskriva och förklara hur vi har utfört vår studie.

Metod

Vi valde att i denna undersökning använda oss av den kvalitativa metoden eftersom vår avsikt är att förstå snarare än att mäta det aktuella problemet. Våra kvalitativa intervjuer var halvstrukturerade med öppna frågor där intervjupersonerna var fria att uttrycka sina åsikter och tankar. Enligt Trost (2005) ger denna form av intervju information om hur intervjupersonen tänker och känner samt vilka erfarenheter den har. Det var just detta som vi var intresserade av då vi ville lära oss mer om den sociala verklighet som människor befinner sig i. Vi vill med andra ord beskriva, analysera och förstå beteendet hos familjens medlemmar med utgångspunkt från deras egna upplevelser. Vi anser att denna intervjuform ger en djupgående och rättvis bild av hur en familj upplever sin situation. Utifrån intervjupersonernas berättelser har vi sedan gjort tolkningar utifrån teoretiska perspektiv, tidigare forskning, litteraturstudier, vetenskapliga skrifter samt information från Internet.

Utifrån den kvalitativa metoden valde vi sedan att vetenskapligt göra undersökningen utifrån ett hermeneutiskt² förhållningssätt. Enligt Patel och Davidson (2003) skaffar sig en hermeneutiker kunskap och förståelse genom att tolka människors tal, skrift och handlingar. Hermeneutikern använder sig av sin förförståelse då det är genom den som man förstår och tolkar sina resultat (Widerberg, 2002). Thurén (2006) påpekar att människors förförståelse kommer från samhällets socialiseringsprocess. Thurén fäster också uppmärksamhet på att förförståelsen av verkligheten uppfattas olika beroende av vilken kultur och samhällsklass människan kommer eller härstammar ifrån. Därför är det enligt Thurén viktigt att inte utgå från att den egna förförståelsen är den absolut rätta.

² "Hermeneutik betyder att tolka, översätta, förtydliga, klargöra och utsäga. Termen anses härstamma från Hermes, gudarnas sändebud, som skulle översätta och förmedla gudarnas budskap till människorna." (Widerberg, 2002, s 26)

Detta innebär att vi utifrån vår förförståelse ville finna svar på våra frågeställningar genom att tolka, förtydliga, klargöra och förmedla den information vi fått under arbetets gång. Vår förhoppning är att detta förhållningssätt gett oss gedigen kunskap om människors förståelse och förklaringar kring vår problematisering.

Urval

Vi intervjuade fyra behandlare, fyra ungdomar (från 18 år) med missbruksproblematik samt fem föräldrar från fem olika familjer där en ungdom missbrukar eller missbrukat. Detta för att få en så mångfacetterad bild som möjligt. För att nå behandlarna använde vi oss av de kontakter vi skapat under utbildningen och privat. Ungdomar med missbruksproblematik fick vi kontakt med genom behandlingshem. Kontakten med föräldrar skapade vi med hjälp av FMN (Föräldraföreningen Mot Narkotika).

Etiska aspekter

Vi var och är mycket medvetna om de etiska aspekterna när det gäller intervjuerna då en del av personerna vi intervjuat var och är i en känslig och utsatt position. Vi valde därför att göra intervjuerna med ungdomar respektive föräldrar som inte ingick i samma familj. Intervjupersonerna garanterades att information och uppgifter som vi erhållit endast kommer att användas till detta arbete och när uppsatsen är färdig och godkänd kommer samtligt material såsom inspelningar och transkriptioner att raderas. Personerna som intervjuades utlovades också absolut anonymitet, vilket innebär att vi har ändrat deras namn samt namn på platser eller orter där intervjuerna ägt rum. Den absoluta anonymiteten var, och är till för att skydda de som tillfrågats då det i de flesta fall rört sig om personliga förhållanden.

Tillvägagångssätt

I starten av vårt arbete hade vi mer eller mindre privata kontakter med behandlingshem. Men vi var osäkra på om vi skulle få tillstånd att intervjua, speciellt ungdomarna. Detta visade sig inte vara något problem efter att organisationens jurist tittat på de juridiska aspekterna samt att högsta ledningen på behandlingshemmet godkände våra intervjubesök. Det är viktigt att här också nämna att vi fick skicka uppsatsplan, intervjufrågor samt introduktionsbrev som underlag till behandlingshemmet. Vid vår första intervju som var på FMN (Föräldraföreningen Mot Narkotika) hjälpte föreningens rådgivare oss att skapa

kontakt med föräldrar. Vi upplevde aldrig att det var svårt att få tag på intervjupersoner, vi utnyttjade snöbollseffekten då vi genom våra första kontakter fick namn på personer som kunde tänkas ställa upp på en intervju (Halvorsen, 1992). En nackdel med snöbollsprincipen kan vara att intervjupersonerna rekommenderar personer som delar deras egen uppfattning och tankesätt (Repstad, 1999). Detta har vi inte upplevt eftersom intervjupersonerna alla har olika bakgrund och erfarenhet som de delat med sig av till oss. Vi har fått ett stort antal variationsrika intervjuer där vi känner att vi inte kunde påverka innehållet eftersom vi själva inte har någon erfarenhet av ungdomar som missbrukar.

Vi tog kontakt och avtalade tid och plats för intervjuer per telefon och e-mail. Efter bokning skickade vi ut introduktionsbrev (se bilaga 1) till intervjupersonerna som förklarade vilka vi är samt information om vår undersökning. Intervjuerna spelades in med hjälp av MP3-spelare vilket godkändes av samtliga intervjupersoner. Våra intervjuer varade mellan en halvtimme och en och en halvtimme. Vi använde oss av olika intervjuguider (se bilaga 2-4) beroende av vem vi intervjuade men de utgick från samma tema. Med detta urval och tillvägagångssätt fick vi kunskap och information från tre olika perspektiv. Det vill säga ungdomens, föräldrarnas och behandlarnas. Det är viktigt att i detta sammanhang påpeka att vi inte lagt betoningen på personerna som individer utan på sociala mönster och sammanhang. Detta är viktigt enligt Widerberg (2002) som påtalar att individerna är bärare av sociala mönster och det är dessa som skall utforskas.

De inspelade intervjuerna skrev vi ordagrant in i dator och skrev sedan ut för att sortera svaren på våra frågor i olika ämnesområden. Detta gjorde vi för att få en överblick av vårt material och så att vi lättare skulle kunna se likheter, samband och/eller skillnader. När vi skrev ner vad våra intervjupersoner berättat för oss valde vi att ta bort dialekttypiska uttryck, detta med tanke på att intervjupersonerna talade olika dialekter som lätt kan identifieras.

Tillförlitlighet

Då vi gjorde vårt urval av intervju- personer eller kategorier fanns inga tankar kring om de levde eller vistades i en storstad eller mindre stad. Vi hade heller inte tankar kring kön, män eller kvinnor. Efter intervjuerna kunde vi konstatera att de ungdomar som vi intervjuat var tjejer allihop och de kom från både stora och små städer eller byar. Ett faktum var också att det överlag var kvinnor (mödrar) i intervjukategorin föräldrar. De behandlare vi intervjuade var överlag män. Dessa resultat tyder på att vi i vårt intervjumaterial har en brist på det manliga perspektivet när det gäller ungdomar och föräldrar medan vi däremot när det gäller behandlarna har en liten brist på det kvinnliga perspektivet. Dessa brister påverkar självklart vårt resultat.

I övrigt bedömer vi att vårt intervjumaterial har hög reliabilitet³ då vi har använt oss av den kvalitativa metoden med halvstrukturerade öppna frågor som inneburit att de tillfrågade har varit relativt fria i sina svar (Trost, 2005 & Halvorsen, 1992). Det som vi haft lite tankar kring är att vi i princip var okända personer som kom och ställde mycket personliga och känsliga frågor vilket kan ha påverkat deras öppenhet och svar. Att vårt material i övrigt har hög validitet⁴ har vi också konstaterat då vi hela tiden utgått från vårt syfte och frågeställningar när vi arbetat med uppsatsen (a.a.).

³ Reliabilitet = Hur pålitligt eller tillförlitligt vårt intervjumaterial är.

⁴ Validitet = Giltighet eller relevans hos allt material i uppsatsen.

5. Presentation av intervjukategorier

Orsaken till att vi presenterar personerna i vår undersökning i kategorier istället för individer är för att bevara deras anonymitet.

Ungdomarna

De fyra ungdomar vi intervjuade var alla tjejer mellan arton och tjugo år och hade som gemensam nämnare att de var intagna på behandlingshem för tjejer med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). De kom från olika delar av Sverige och hade vistats på behandlingshemmet allt från tre månader upp till tretton månader. Alla ungdomarna har missbruksproblematik. Vi har valt att ge ungdomarna namnen Erika, Camilla, Alexandra och Frida.

Föräldrarna

Av de fem föräldrarna vi träffade och intervjuade var fyra kvinnor och en man. Det kan finnas många anledningar till att det blev en något sned könsfördelning bland föräldrarna. En kan vara att vi inte specifikt frågade efter mammor eller pappor utan bara efter föräldrar då vi letade efter intervjupersoner, en annan kan vara att det är mestadels mammor som engagerar sig i FMN. Fyra av dem hade barn som idag är drogfria medan en av föräldrarna hade ett barn som då vi intervjuade var inne i ett pågående missbruk. Åldern på föräldrarna varierar från 44 år till 54 år och de kom alla från södra Sverige. En av föräldrarna har en annan kulturell bakgrund än den svenska. Föräldrarnas namn har vi ändrat till Irene, Siv, Agneta, Annika och Kent.

Familjerna

Under våra intervjuer träffade vi på många olika sorters familjer. Det fanns kärnfamiljer, familjer som bestod av skilda föräldrar där båda hade bildat nya familjer med nya partners och nya barn, familjer där föräldrarna var ensamstående och familjer där en av föräldrarna hade bildat en ny familj medan den andre föräldern var ensamstående. Ungdomarna som missbrukade hade alla syskon och olika plats i syskonskaran, en del av dem hade också styvsyskon. Det fanns ungdomar som var äldsta barnet av tre, mitten barn i en barnskara på fyra barn men även de som var yngsta barnet av fem. Vi träffade dock inte på någon familj där den missbrukande ungdomen var ensam barn. Föräldrarna i familjerna hade väldigt skilda yrken, allt från undersköterska till chef

eller egenföretagare. De intervjupersoner vi träffade anser vi, om vi nu skall använda oss av klassbegrepp, tillhöra arbetarklass och medelklass.

Behandlarna

De fyra behandlarna vi intervjuade hade alla arbetat med behandling och socialt arbete i många år. Den som hade arbetat kortast tid hade arbetat med behandling i femton år och den som arbetat längst hade varit verksam som behandlare i tjugosex år. Deras ålder varierade mellan 41 och 56 år och vi intervjuade tre män och en kvinna. Precis som det i föräldrakategorin överlag var kvinnor så är det bland behandlarna istället en manlig dominans. Vår uppfattning är att det även här kan bero att vi enbart frågat efter behandlare och inte specifikt efter kvinnliga eller manliga behandlare. Tre av dem arbetade på behandlingshem och en arbetade inom en frivillig organisation som rådgivare. Deras utbildning varierade, en av dem hade lärt sig genom livets hårda skola tillsammans med olika påbyggnadsutbildningar, två var socionomer med vidareutbildning till familjeterapeut och en av dem var behandlingsassistent med en lång rad påbyggnadsutbildningar. Alla behandlare vi intervjuade hade kontinuerligt utbildat sig vidare under sin yrkesverksamma tid. Behandlarna har vi valt i vårt fortsatta arbete att kalla Gunilla, Göran, Ulf och Patrik.

6. Resultat och analys

Vi har här valt framställa resultat och analys under tre olika teman: Familjen, Uppfattningar kring missbruket samt Samhällets stöd. Då vår undersökning är empirisk har vi här också valt att använda oss av en del citat för att bättre kunna återge känslor och tankar hos dem vi intervjuade.

Familjen

Föräldrarnas reaktion och agerande

Enligt Cullberg (2003) är ett kristillstånd när man möter saker i livet där ens tidigare erfarenheter och inlärd sätt att tackla kriser inte räcker till. Att inse att en familjemedlem, i våra intervjupersoners fall ett av barnen i familjen, missbrukar är en kris. Kriser drabbar olika hårt och på olika sätt beroende på vad vi har med oss i ”ryggsäcken” av tidigare erfarenheter. Det finns också en skillnad i hur krisen drabbar och tar sig uttryck beroende på missbrukets art och hur länge det har pågått. En av våra frågeställningar var att ta reda på hur våra intervjupersoner upplevde missbruket och för att få svar på det frågade vi dem hur föräldrarna reagerade och agerade när de fick reda på att deras barn missbrukade. En gemensam nämnare bland ungdomarna var att föräldrarna kanske inte reagerade såsom ungdomen hade tänkt sig, nämligen med ilska och bråk. Så här berättar ungdomarna:

- Mm ja dom blev väldigt oroliga alltså det var ju inte så som jag trodde att det skulle bli att dom skulle skrika och det skulle bli kalabalik och sånt utan dom blev mest så liksom oroliga och – vad ska vi göra nu och hur ska vi lösa detta och du får inte göra så här typ och sådär. Men jag har nog alltid varit ganska ärlig mot mina föräldrar och sånt och vi har oftast kunnat prata igenom sådana saker. *(Camilla)*
- Alltså mamma var väl mer ledsen, hon var den som grät hela tiden. Pappa han blev mer besviken och lite bitter. Men vi pratade alltid igenom det och jag sa jag ska inte göra det igen. *(Frida)*

Alla ungdomarnas föräldrar reagerade med besvikelse och med oro för sina ungdomar. Ingen av ungdomarna har känt sig sviken av sina föräldrar och de har alla känt att de

kunnat tala med sina föräldrar om sina missbruksproblem. Här drar vi en parallell till den tidigare forskningen som vi redovisat i vårt arbete och som säger att det är viktigt att det finns en rak och öppen kommunikation mellan föräldrar och barn. Denna typ av kommunikation är en av tre faktorer som gör att förhållandet mellan barn och ungdomar räknas som en god relation tillsammans med den grundläggande omsorgen och att föräldrarna är konsekventa i förväntningarna på sina barn (Andersson, 1995). Finns det en god relation mellan föräldrar och barn ökar också chanserna för att familjen kan anpassa sig till de förhållanden som har uppstått och anamma nya tekniker för att lösa sina problem och förbli en väl fungerande, sammanhållen familj (Shjöd & Egeland, 1994).

Föräldragruppens svar på frågan hur de reagerade och agerade när de fick reda på att deras barn missbrukade var liktydigt med ungdomarnas även om två av föräldrarna själva kände att de reagerade med ilska också.

- Alltså man blir både arg och besviken och, alltså jag tror, jag kan ju berätta för dig att jag satt ju inte ner, det kan jag berätta ju. Nej men det var mycket det här, NN (dotterns namn, vår anmärkning) vet ju liksom hur vi agerar alltså vi skällde ju på henne och sa fattar du inte vad du har, du har ju själv skrivit alltså uppsatser om droger och projekt, alltså ibland när dom gjorde arbeten i skolan så plocka hon fram mycket med cannabis hur det var och det vet du ju det förstör ju hjärnan och allting och det här. Man var både ledsen och besviken på henne va. Men det var som vi sa att okej är du beredd på hjälp så står vi bakom dig. (*Annika*)

Konflikter och motsättningar behöver inte betyda att ungdomen och föräldrarna har en dålig relation utan det kan lika gärna vara ett tecken på föräldrarnas omsorg om sina barn. Det innebär också att det finns ett svängrum för barnen att öppet berätta för sina föräldrar hur de har det utan att behöva ljuga för dem (Andersson, 1995). Föräldrarna hade i tre fall annat att något inte stod rätt till och berättar om magkänslan som säger att något inte stämmer. Samma tre föräldrar berättar också att de inte ville se att det var narkotika det handlar om. I en kris, menar Cullberg (2003), reagerar vi alla olika och ett

sätt att reagera kan vara att individen tränger bort det man egentligen ser eller upplever, men inte vill veta av. Syftet med att tränga bort det obehagliga är att skydda jaget från upplevelser av överhängande faror och farligheter, såsom att ens barn missbrukar narkotika.

- Det känns i magen att nåt är fel. Man kan inte peka på det, man vet inte vad det är men det är nånting som är fel och man intalar hjärnan att droger är det ju inte, det är nåt annat. Alltså så va. Och det tar lite tid innan det här kopplar. Nu bakefter så ser jag ju allt men man gör inte det när man står där och man vill inte se det. Tror jag är den störste... man vill inte se det men man känner det att det är nåt som är fel. *(Siv)*

En av behandlarna märkte en skillnad mellan kvinnor och män och berättade att kvinnor och män hanterar saker och ting på olika sätt. Männens kunde till exempel begrava sig i jobbet eller som han uttryckte det stoppa huvudet i sanden som en struts. Detta är enligt Cullberg (2003) ett förnekande, som är en specialform av bortträngning. Det fungerar ungefär som när ett barn drar täcket över huvudet när det känner rädsla och tänker: kan jag inte se det finns det inte.

Syskon

När ett av barnen i en familj börjar missbruka narkotika är det lätt som förälder att glömma bort de andra barnen eller helt enkelt inte orka med dem, och även om man kommer ihåg dem eller orkar med den ligger oftast fokus hos det missbrukande barnet. Detta är något som föräldrarna i vår undersökning vittnar om:

- Att ha en missbrukare i familjen det är, ja, allt annat försvinner ju för allt kretsar kring denna lille fan på rent ut, eller ja. Ska han komma hem idag, ska han, hur är han nu och var är han och vad händer och... *(Siv)*

En av behandlarna påpekade hur viktigt det är att inte glömma de andra syskonen i familjen.

- Och tidigt alltså redan första samtalet poängtera att det får inte ta så mycket energi så att ni glömmer bort det där skötsamma barnet. Hon har minst lika behov och få bekräftelse av er. Hon får inte bli en del i en hobbyterapeut så hon skall stå ut med skit för att man mår dåligt som förälder för vad syskon gör osv. Så tänk på det här. *(Göran)*

Att man glömmer bort eller inte har ork för de icke missbrukande syskonen kan ha att göra med den traumatiska krisen som Cullberg (2003) beskriver som att man drabbas av ett hot om en förlust, till exempel en rädsla för att det missbrukande barnet skall dö. På grund av detta koncentrerar man sina krafter på det barnet för att förhindra att barnet skall skadas eller i värsta fall dö. Hot om förlust är tydligt hos familjer där ett barn missbrukar droger. Att ha ett barn som missbrukar kan ses och ses av många som en allvarlig sjukdom vilket barnet kan dö av. Föräldrar söker efter botemedel mot sjukdomen men stångar sin panna blodig då det från samhällets sida inte finns stöd och resurser för deras situation, något som vi kommer att ta upp längre fram i vårt arbete.

För att få svar på vår frågeställning om hur den övriga familjen reagerade och agerade när ett av barnen missbrukar frågade vi våra intervjupersoner hur syskonen i familjen reagerade och kände och alla svaren pekade mot ett och samma håll. Föräldrarna berättar att syskonen blivit rädda för vad som kanske kunde hända, att syskonen blivit jättearga och förtvivalade. En del syskon har talat om att ta avstånd från den knarkande ungdomen.

- ... vi sitter runt två halva runda bord ni vet hon bara tar det ena bordet och bara vräker, far åt helvete du har alla oss här och du ställer dig, ställer till det på detta viset sen gick hon och hon var ju totalt förtvivalad. *(Siv)*
- Men sen när dom fick veta så har det vatt, ja det har vatt jättejobbigt för dom också, dom har vatt oroliga, rädda, sett oss förtvivalade och en massa konstiga telefonsamtal, varenda gång NN (dottern, vår anmärkning) har ringt så har dom ju sett på mig hur det påverkar mig och så är dom rädda, mamma är rädd, det händer nåt farligt och ja, så det är ... *(Agneta)*

Även när vi frågat ungdomarna hur deras syskon har reagerat talar de om ledsna syskon, besvikna syskon, oroliga syskon men även om syskon som inte talar med ungdomen om missbruket.

- Vi pratar inte om det, det är ett tabuämne i vår familj. Och min, den yngsta av dom tre, hon pratar jämt med mig. Hon säger till mig. Vi pratar inte om just det, alltså hon säger till mig att sköta mitt liv och sånt. Och min lillebror, jag vet inte, han säger inte så mycket. (*Erika*)

Familjens bästa

Man måste även som förälder se till hela familjens bästa och inte bara till det missbrukande barnets. Annika slängde ut sin dotter från hemmet då dottern inte skötte sig och inte visade på att hon vill ha hjälp med sitt missbruk.

- Visst det känns alltså, det känns fruktansvärt så va men sen måste du lägga både för och nackdelar, alltså du måste sätta positivt och negativt, vad vinner du på, vad vinner du inte på? Vem ska överleva, hon eller familjen? Alltså man får sätta oddsen mot varandra. För det handlar ju inte bara om ungarnas pappa och mig det handlar ju om dom andra två också ju, dom andra två också va. (*Annika*)

En kris behöver dock inte alltid vara något negativt utan kan också vara någonting som driver fram en nödvändig förändring enligt Schjödts och Egeland(1994). Denna nödvändiga förändring var för Annikas familjs del att dottern blev utslängd med orden att den dagen du vill ha hjälp kan du komma tillbaka. Dottern själv insåg vad det var som höll på att hända och kom tillbaka efter nio veckor och då var hela familjen beredd att kämpa mot samma mål, att få dottern drogfri. Detta menar vi visar på att Annikas familj liksom Schjödts och Egeland (1994) beskriver klarar av att tillägna sig nya mönster och sedan arbeta efter det.

Familjens betydelse

När vi frågade behandlarna vilken betydelse familjen har i behandlingen eller om den kan fördärva var svaret samstämmigt: Familjen är jätteviktig.

- Så familjen är jätteviktig. Familj och föräldrar är väldigt, väldigt viktiga för alla ungdomar. Särskilt för dom ungdomar, kan man väl säga, som inte kan tro det själv. Alltså alla barn älskar sina föräldrar, ju sämre de har haft det och desto värre de är desto mer älskar dom dem på något vis. Dom är så utlämnade på något vis dom har inga andra. Barn är otroligt måna om sina familjer, sina föräldrar. (*Gunilla*)

En behandlare hävdade dock att familjen kan stjälpa men inte på grund av att den inte älskar eller bryr sig om ungdomen utan på grund av att systemet i familjen har blivit fastlåst i en dålig spiral av tjat, gnat och bråk. Då är det terapeutens uppgift att föra familjen vidare i processen och vända det tråkiga till någonting positivt som att tjetet egentligen är ett uttryck för omsorg.

- ... så hitta det som är den goda avsikten i det föräldern gör och lägg det rakt i hjärtat på den unge så den liksom ser vad det handlar om. Det här är liksom inte för att jäklas med dig utan detta är omsorg. Det är en förälder som gör allt i deras makt för du inte skall gå under. Men alltså det, man blir ju så hemmablind i dom här konflikterna så släpper man dom här krafterna lös i en familj så bara konflikter dom ju ihjäl varandra. Det blir ingen lösning på det, så på det sättet så stjälper det ju. Men det är ju för att dom är så viktiga för varandra. (*Patrik*)

Enligt hur Schjödts och Egelands (1994) ser på en familj i kris sker dessa sammanbrott i familjesystemet när föräldrarna använder samma problemlösningstaktik som de gjort tidigare under barnens uppväxt men plötsligt fungerar inte den taktiken längre. Det uppstår slitningar mellan föräldrar och ungdomen och slitningarna och frustrationen från båda parter sida bara ökar i intensitet. Detta kan som vi tidigare nämnt i avsnittet om tonåren delvis bero på att ungdomen kommit in i tonåren med allt vad det innebär av

frigörelse från föräldrarna men också på att kamratgruppen får allt större betydelse för ungdomen (Smith, 2000). Det kan också vara så att familjen som helhet inte fungerar och att ungdomen blir en symtombärare för det som inte fungerar. Ungdomen kan fungera som ett sammanhållande element för familjen eftersom den får stor uppmärksamhet från föräldrarna och familjen återigen håller ihop på ett tätare sätt (Schjödts & Egeland, 1994)

- Det kan också vara kittet som håller ihop familjen. Alltså de får ett gemensamt problem. Dom kan bli symtombärare det kan bli därför dom börjar missbruka. (*Ulf*)

Ulf får medhåll i sitt resonemang av Patrik som säger att föräldrars uppgift är att skapa vuxna som klarar av vårt samhälle. Patrik anser att misslyckas de vuxna i det, så signalerar barnet på olika sätt att uppgiften inte är tillräckligt väl utförd, och är signalen att barnet börjar missbruka kan det få effekten att föräldern börjar ta sitt vuxenansvar.

Två av ungdomarna upplever att familjen är ett stort stöd men också att det kan vara jobbigt med familjen och att göra sina föräldrar besvikna.

- Dom stötta mig ju väldigt mycket mer sen där. Dom finns ju alltid där för mig och så att det är ju det som är det jobbiga med det. Att det, alltså man hade man inte haft någon alltså hade det liksom vatt lättare och skita i allting men när man har någon som bryr sig om en det är ju då som det är jobbigt. Om man misslyckas [...] Det är ju mycket enklare att bara skita i allting alltså, om det inte är någon som bryr sig om en alltså för man vill ju inte gör dom alltså besvikna. Man vill ju lyckas, man vill ju klara det. Det är nog det värsta, att man sviker dom gör man ju. Fast det är ju inte som ett svek på det sättet eftersom man är inne i ett missbruk men det känns ju så efteråt när man alltså. Det är svårt att förklara, jag vet inte. (*Alexandra*)

Detta är något som vi också sett i den tidigare forskningen där Coombs & Paulson (Andersson, 1995) undersökning visar på att ungdomar med ett gott förhållande till sina föräldrar inte vill vålla dem obehag genom att uppvisa ett oacceptabelt beteende som ju missbruk är.

Skuld och skam

Föräldrarna upplever ofta att omgivningen skuld och skambelägger dem när de berättar att deras barn missbrukar. Detta har gjort att en av våra intervjuföräldrar inte gärna berättar att det finns ett missbrukande barn i familjen.

- Nej det finns alltså folk som man inte ens kan tänka tanken att prata om det för [...] Jag orkar liksom inte med och prata med, nej, det man inte vet då kan man ha dom fördomarna då, jag orkar liksom inte och... för jag menar det fanns ju dom som nämen inte NN (barnets namn, vår anmärkning) alltså helt, ja jo det är det ju då. Alltså nu är det så här. Nej det stämmer inte det måste ju va fel. Ja men jag sitter väl inte och ljuger om en sån här grej? Alltså... nej [...] alltså det kan man inte prata med Andersson eller Nilsson om för dom har ingen aning om vad jag pratar om. Dom vet inte. (*Siv*)

Föräldrarna går igenom krisförloppet – Chock, reaktion, bearbetning och nyorientering (Cullberg, 2003). När chocken har lagt sig så kommer reaktionen som kan vara som föräldrarna berättar att ständigt oroa sig för barnet, söka igenom barnets rum, förfölja barnet för att se vad det gör.

- Så jag har burit mig rätt så märkligt åt jag också. Sprungit runt och spionerat och kikat in i hennes fönster och försökt krypa in genom hennes fönster och ja ... (*Agneta*)

Föräldrarna har under reaktionsfasen sökt kontakt med myndigheter, sjukvård och ideella organisationer och har sökt så mycket information om missbruk som bara är möjligt. Vissa känner skuld och skam inför omgivningen och håller det hemligt för släkt

och vänner i den mån det går och vi har även fått berättat för oss om föräldrar som känner skam inför att söka hjälp hos socialtjänsten.

Nyorienteringsfasen

När föräldrarna sedan ska bearbeta krisen så försöker de anpassa sig till situationen och komma till insikt om barnets missbruk och dess konsekvenser. Om barnet slutar missbruka vilket är fallet för tre av våra intervjuade föräldrar är det lätt att komma till nyorienteringsfasen medan om barnet fortsätter sin missbrukskarriär är det en ständig oro att leva med. Nyorienteringsfasen för dessa föräldrar innebär uppgivenhet inför sin och barnets situation.

- Det rätta ordet att man är maktlös. Man är fruktansvärt maktlös. Man vill hjälpa så mycket, man vill göra så mycket men man kan inte göra någonting man är helt maktlös. *(Irene)*

Av de ungdomar och föräldrar vi har intervjuat säger en av föräldrarna att familjesammanhållningen blivit mycket tätare och att alla i familjen är mer rädda om varandra nu än innan ungdomens drogmissbruk inträdde. En förälder säger att sammanhållningen är densamma som innan, en berättar att ungdomen blivit betydligt mer omtänksam mot henne och att syskonen alltid ställt upp för varandra men om sonen skulle börja missbruka igen skulle syskonen nog ”jaga honom ur sina egna klär” *(Siv)*. Ytterligare en förälder berättar att föräldrarna glidit isär från varandra. Den sista av föräldrarna berättar att paret fått en djupare insikt i saker och ting och att de inte bara ser negativt på det som missbruket fört med sig utan att det finns en hel del positiva saker också. När vi frågar ungdomarna om de funderat över hur deras missbruk påverkat relationen till deras familjer svarar tre av dem att de fått en bättre kontakt med sin familj.

- ... våran relation blir starkare och starkare för vi reder ju ut det, vi glömmer ju inte bara det och går vidare, vi liksom sätter oss ner och pratar om det, skriker på varandra och blir ovänner och sen så gråter vi och sen så pratar vi. *(Alexandra)*

En av ungdomarna svarar att hon inte har funderat över hur relationen påverkats och en av dem känner sig mer påpassad och kontrollerad än tidigare. Hon kan förstå att föräldrarna är oroliga över henne men känner att de är lite fyrkantiga i sitt tänkande och har förutfattade meningar. Alla dessa olika reaktioner och upplevelser av missbruket anser vi kan kopplas till Schjödts och Egeland (1994) familjekristeori om hur familjens kris har tre möjliga utvägar. Dessa är att familjen löses upp och går skilda vägar eller att de finner nya metoder att fungera på som inte skiljer sig så nämnvärt från tidigare sätt och det innebär att någon i familjen utvecklar symptom som fungerar sammanhållande för familjen. Den tredje utvägen är att familjen anammar nya sätt att möta svårigheter på och förblir välfungerande.

Uppfattningar kring missbruket

Syftet med vår undersökning var bland annat att belysa och ta fram föräldrarnas, ungdomarnas och behandlarnas uppfattning och förståelse kring ungdomars missbruk. Då behandlarna vi intervjuade har lång erfarenhet av detta område så ansåg vi det vara intressant att här börja titta på deras uppfattning kring dagens missbruksproblematik mot förr. Behandlarna uppger att de ser vissa skillnader, bland annat att det är mer lättillgängligt, utspritt och att ungdomar exponeras mer. En av behandlarna anser att det ”... är lite tuffare för en ungdom att växa upp idag än det var för tjugo år sen. ... alltså när vi pratar om narkotika” (*Patrik*). Orsaken till att ungdomar börjar missbruka droger kan vara många men vi kan i vår undersökning urskilja några faktorer som var påtagliga, familjesituationen och puberteten.

Ungdomarnas berättelser om sitt liv och missbruk

Enligt Schjödts och Egeland (1994) så kan en familj i kris utveckla sig på tre olika sätt, familjen löses upp, familjen finner nya metoder eller familjen finner en ny struktur. Under våra intervjuer med tjejerna visade det sig att tre av tjejernas ursprungsfamilj var splittrade av olika skäl som vi inte gått djupare in på. De tre tjejernas familjer anser vi passa in på den första och andra familjebeskrivningen av hur en familj i obalans bemästrar kriser (a.a.). Ungdomarna som kom från splittrade familjer berättar öppet om sina liv och familjeförhållande. En av tjejerna berättar att hennes föräldrar separerade när

hon var tre år gammal och att hon därefter levt med sin mamma, styvpappa och lillebror fram tills hon var åtta år. Åren då hon bodde hos mamman var inte så bra då hon blev misshandlad av styvpappan. När hon var åtta år flyttade hon till sin pappa och hans nya familj. Anledningen till att hon flyttade till sin pappa var att hennes mamma tog livet av sig. Pappan och hans nya fru konsumerade mycket alkohol och det var mycket bråk i hemmet. När tjejen sen kom upp i tonåren så flyttade hon hemifrån bland annat på grund av familjesituationen. Och det var också då hennes missbruk eskalerade. En annan tjej anser att hennes uppväxt varit väldigt bra men att hennes föräldrar skildes när hon var nio år och att hon därefter inte mått så bra. Det var mycket konflikter mellan henne och mamman samt mammans pojkvän. Vilket också resulterade i att hon vid tretton års ålder flyttade hem till sin egen pojkvän och hans mamma.

Behandlarnas uppfattning av familjesituationen och puberteten

En del av tjejernas livshistoria ser inte helt okomplicerade ut därför kan vi också fastslå att dessa familjer varit eller befunnit sig i kris. Familjesituationen kan vara ett sätt att förstå ungdomars fortsatta missbruk. En av behandlarna anser att "... det finns fullkomligt "normala" familjer som får barn som missbrukar, men de är inte jättevanliga" (*Ulf*). Familjerna som intervjuats i vår undersökning ser olika ut. Vissa är, så att säga "normala" och andra har en mer komplicerad familjebild. Familjesituationen är en, enligt vår undersökning, utmärkande faktor som bidrar till en del ungdomars missbruk. Men det finns även andra faktorer som är viktiga, bland annat barnets övergång till vuxenlivet, det vill säga puberteten. Smith (2000) konstaterar att puberteten inte bara innebär en biologisk utveckling utan även en kognitiv utveckling som bland annat innebär ett ökat medvetande om sig själv och sin omgivning. Två av de behandlare som vi intervjuat ser just puberteten som en utlösande faktor vid tonårsasocialitet. En av behandlarna menar att "... det händer någonting i frigörelsefasen från föräldrarna, alltså det händer någonting när man går på högstadiet" (*Gunilla*). Smith (2000) beskriver också hur kamratgruppen blir allt viktigare och att det är viktigt för ungdomar att skapa en identitet tillsammans med likasinnade kamrater.

- Och att man hamnar i fel sällskap och att man kommer in i det den vägen. Men orsakerna till det kan se väldigt olika ut. [...] Men det är,

alltså det är en gradvis uppluckring man är ute med kompisar, man stannar borta på nätterna, man sköter inte skolan, man sköter inte jobbet, man sköter inte det man skall utan man hamnar någon annanstans.

(Gunilla)

Behandlarnas uppfattning om hur puberteten är en utlösande faktor vid missbruk är något som även Smith (2000) tar fasta på. Han refererar till en svensk undersökning som visade att flickor som kommit in i puberteten tidigt hade större tendens att börja dricka alkohol och använda droger än deras jämnåriga kamrater som inte kommit in i puberteten. Vi har i vår undersökning inte undersökt om ungdomarna kommit in i puberteten tidigt och kan därför inte konstatera detta. Men vad vi kan konstatera i undersökningen är att det finns ungdomar som börjar missbruka väldigt tidigt och det finns ungdomar som börjar i de övre tonåren. Om de som började sitt missbruk sent i tonåren hade en sen pubertet framgår inte heller i vår undersökning. En förälder berättar om sin uppfattning om när hennes dotter började prova droger eller missbruka. ”NN (Agnetas dotter, vår anmärkning) började ju väldigt sent, jag tror dom flesta börjar runt fjorton, femton när dom börjar bli nyfikna på första fyllan och jag menar är dom fulla på alkohol så kanske det bjuds på nåt annat med” *(Agneta)*. Behandlarna i vår undersökning var alla ense om att debuten för ungdomar och deras missbruk oftast sker när de är väldigt unga.

- Ofta väldigt tidigt. Nu har vi en tjej här som startade i föl att missbruka och det gick väldigt snabbt upp i att injencera heroin och sånt. Det är skitovanligt alltså. Utan ofta är det att man börjar redan som 12-13 åring och balla ur, skolka från skolan och inte komma hem i tid på kvällarna och sånt. *(Ulf)*

Ungdomarnas missbrukskarriär

Hur ser då ungdomars missbrukskarriär ut? En av behandlarna menade att cigarettrökning är en av grunderna för vägen in i missbruk.

- Alltså röker du inte så blir du aldrig missbrukare på tunga droger. Det är väldigt sällan du har missbrukare som inte röker tobak. Så där någonstans börjar det tror jag. Så de börjar då med att röka tobak och sen dricka öl bakom enebuskarna. (*Ulf*)

På vår fråga till ungdomarna om de kom ihåg första gången de provat alkohol eller någon annan drog så hade alla tjejerna börjat med alkohol, och en del även cigaretter, när de var mellan 11-14 år och sen efterhand testat olika slags narkotika. Oftast var det någon i deras närmaste omgivning som bjöd på alkohol eller så fanns det lättillgängligt i hemmet. Ungdomarna i vår undersökning uppger att de regelbundet börjat använda droger när de var mellan 13-15 år. Anledningarna till att tjejerna i vår intervju börjat med narkotika varierade, någon testade för att vara häftig, någon för att hon mådde dåligt och ytterligare någon för att kompisarna bjöd.

- Jag har alltid varit emot droger [...] jag har alltid sagt att jag aldrig ska testa det och sånt. Så att det var min kompis som kom, hon hade köpt cannabis så hon kom till skolan och sen hon bara - Kolla här Alexandra vad jag har köpt och sånt. Så hon, ja så testa jag där och sen blev det mer och mer och vi gjorde liksom, vi köpte mera varenda dag, istället för att gå på lektionerna så satt vi ute och rökte på⁵ och sånt. [...] Sen så började jag lite med tjack⁶ och sånt också. (*Alexandra*)

Den systemiska teorin co-evolution anser vi kunna urskiljas här då ungdomarna vi intervjuade inte har varit ensamma då de började med alkohol eller provade droger första gången. Deras introduktion till missbruket har skett i samvaro med andra och erbjudits av andra oftast äldre personer. Ungdomarna och dem de umgås med ingår i ett och samma system och påverkar därmed varandra, i dessa fall i en negativ riktning (Schjödts & Egeland, 1994). Detta är ingen förklaring till varför missbruket fortsätter att utvecklas men beskriver hur personer i ungdomens omgivning introducerar dem. Detta är något som också framkom när vi intervjuade föräldrarna.

⁵ Rökte på = Röka hasch eller cannabis.

⁶ Tjack = Amfetamin.

Föräldrarnas uppfattning av missbruket

Föräldrarna i undersökningen uppgav olika och i vissa fall liknande orsaker som de trodde vara anledningar till deras barns missbruk. Några uppgav fel umgänge andra dåligt självförtroende, fel uppfostran eller fel tid, fel plats och fel människor. I en del fall vittnar föräldrarnas berättelser om hur kamraterna blir allt viktigare i tonåren och att ungdomar umgås i gäng med gemensamma nämnare såsom intressen och klädsel. Det blir viktigt att tillhöra en grupp (Smith, 2000). I föräldrarnas berättelser framstår även en bild av barn som kommit in i puberteten då de beskriver hur barnens medvetenhet om sig själv som individ och personer i omgivningen (Smith, 2000)

- Anledningen, det är olika personligheter. Man kan inte säga att, du vet att man måste själv, att vi gjort något fel va. Att vi kanske har engagerat oss lite i henne, men man kan inte skylla på det. Man kan tänka vad vi har gjort för fel och att han (pappan, vår kommentar) var lite för hård. För han var väldigt svängig i humöret va. Sen är det ju så att hon var lite osäker på sig själv, dåligt självförtroende. Och då söker man sig till, kanske, nu när hon var på de här festerna (Ravefester, vår anmärkning).
(Irene)

Föräldrarna har många gånger efter vetskapen om sitt barns missbruk analyserat och vrängt ut och in på sig för att finna svar på, varför just vårt barn? Ungdomarna, föräldrarna och behandlare har i undersökningen gett sina perspektiv på missbruket och dess orsaker. Svaret är inte självklart utan det är många faktorer som påverkar. Precis som Andersson (1995) anser går det inte att påvisa en orsak till missbruket och därför är det ett komplext problem som inte har någon enkel lösning. Men i vår undersökning framstår familjesituationen och puberteten som två i alla fall utlösande faktorer.

Samhällets stöd

I vår undersökning var en av frågeställningarna vad intervjupersonerna hade för tankar om hjälp och stöd från samhället. Med samhället menar vi den offentliga sektorn som skola, socialtjänst, sjukvård etc. I intervju efter intervju fick vi mycket negativa och nersläende svar. Ingen av intervjupersonerna ansåg att samhället kunde erbjuda relevant vård och behandling och att samhället överlag inte såg eller hade resurser att se familjen som en tillgång i arbetet med ungdomars missbruk. ”Alltså ärligt talat jag känner lite det här, det är mer frustrerande att inte få hjälp från samhället än att man har ett barn som missbrukar” (*Annika*).

Detta stämmer bra in på den bild av narkomanvården i Sverige som Svensson (2005) beskriver. Förutsättningarna för missbrukare att lyckas med en återgång till ett ”normalt” liv utan droger har blivit alltmer utsiktslösa. Även om Svenssons forskning kring samhällets stöd och hjälp utgick från vuxna missbrukare så anser vi att den är fullt överförbar på missbrukande ungdomar och deras familjer.

Skolans roll

Ungdomar och föräldrar i undersökningen ansåg i de flesta fall att skolan inte agerar eller reagerar på ett adekvat sätt. ”... många i skolan visste att jag tog droger och såna saker men de sa ingenting eller liksom anmälde inte heller” (*Camilla*). När vi frågade ungdomarna - Vilket stöd har du eller din familj fått av samhället? Så ansåg tre av flickorna att många i skolan visste, elever och personal, men gjorde ingenting medan en av tjejerna ansåg att skolan ställt upp och stöttat dem jättemycket. En av föräldrarna berättar om hur personal på hennes sons skola/arbetsplats vetat under en lång tid att han missbrukat droger:

- ... dom så kallade gamla fritidsledarna visste ju vad han höll på med. Varav den ene av dem här gamla var rätt så stygg i flabben när NN (sonen, vår anmärkning) hade åkt fast. Att han har knarkat i många år och så vidare. ... varför fan har du inte öppnat käften? Det ligger inte på mitt område står den dumme jäveln och vräker ur sig. (*Siv*)

Ovanstående fakta och citat tyder på att samhällets anmälningsplikt inte tas på allvar. Det tyder också på att kompisar och andra elever inte så att säga "skvallrar". "Alltså det finns många signaler som man som förälder aldrig ser men omgivningen ser det. Men gör inget åt det för det mesta va. Tyvärr är det så. Det är det största sveket och det är att inte göra någonting" (Ulf). Ulf som är behandlare har även bestämda åsikter kring skolans roll:

- Och skolan har ett väldigt stort ansvar tycker jag. ... Även skolsköterskor också men så finns det sekretesser och skit i mellan så att de inte kan samarbeta [...] Bor du då i en storstad som Helsingborg ... till exempel så försvinner du i mängden. Det finns ju många skolor, många lärare och många elever så du märks inte. Växer du upp i Knäred till exempel så sticker du ut rätt så tidigt och åtgärder sätts in ganska så tidigt. Och en unge som är samhällets fiende nummer 1 i Knäred är bara en i mängden i Helsingborg. Så vill jag påstå att det är. (Ulf)

Man kan utifrån teorin co-evolution också få en förståelse av hur omgivningen påverkar ungdomens fortsatta missbrukskarriär. Schjödts och Egeland (1994) menar att det är kontexten som påverkar individernas utveckling och att utvecklingen sker i samspel med andra människor. Om ingen agerar eller reagerar i skolan och föräldrarna är inne i en förnekelse fas (Cullberg, 2003) så har ungdomen i sammanhanget stora möjligheter att vidare utveckla sitt missbruk. Det är viktigt att här se och förstå att det handlar om ett komplicerat samspel där alla påverkas av alla och även anpassar sig till varandra (Schjödts & Egeland, 1994). Detta kan också vara en förklaring till att den lilla del av ungdomar som "slinker" igenom och därmed ges möjlighet att avancera med sitt missbruk. "Alltså, i stort sett 100 % av alla ungdomar provar på och 1-2 % fastnar i det" (Ulf).

Socialtjänsten

Socialtjänsten som organisation väckte starka känslor hos tjejerna. De berättade om socialsekreterare som inte tog föräldrarnas rop på hjälp på allvar och avfärdade det som icke akuta problem eller situationer. En av tjejerna beskriver hur det är hennes fostermammas förtjänst att hon är på behandlingshemmet: "... alltså de på socialen ville

inte ha mig hit (behandlingshemmet, vår anmärkning), men hon (fostermamman, vår anmärkning), så hon tvingade dem, hon satte det som krav...” (*Erika*). Andra saker som en av tjejerna berättade om var att när hon varit ute (hemma, vår anmärkning) så har hon haft krav på att drogtesta sig men att det inte är någon som brytt sig om det och att det bara har runnit ut i sanden. Medan en tjej var frustrerat medveten om socialtjänstens knappa resurser.

- Och socialtjänsten de, det som irriterar mig mest där alltså det är pengar. De har så lite pengar så de kan inte betala allting som man egentligen behöver. Som sist jag var här så hade jag familjebehandling, här då, och de var jättebra och de hjälpte min familj jättemycket men sen så hade inte socialen råd med dem längre. Så då tog de bort dem. (*Camilla*)

Alla behandlarna var och är mycket införstådda med att det handlar om brist på ekonomiska resurser när det gäller brister i vård och behandling av missbruk ”... Det är pengar som saknas det är inte viljan hos oss som arbetar ...” (*Ulf*). Men en del av behandlarna pratade även om en föråldrad socialtjänstlag som skrevs när samhället såg annorlunda ut och när det inte fanns någon ekonomisk kris. Detta är också något som Svensson (2005) slog fast i sin undersökning. En del av behandlarna som vi intervjuat ansåg också att det fanns en gammal tradition inom både socialtjänsten och § 12 vården⁷ som mestadels bygger på okunskap och utbildade människor som jobbar och inte har den kunskap man egentligen borde eller måste ha.

- Den nya forskningen, det finns jättemycket ny kunskap om detta. [...] Och man måste veta och ha kunskap om vad det är för behandling som är effektiv eller inte effektiv. Man måste ta till sig alla nya rön och allt. Och det hinner man inte med när man jobbar på en socialbyrå. ... Alltså många går på i gamla spår också hela tiden. Och det beror alldeles på vilken kommun man jobbar i. (*Gunilla*)

⁷ ”12 § För vård av unga som på någon grund som anges i 3 § behöver stå under särskilt noggrann tillsyn skall det finnas särskilda ungdomshem.” (Norström & Thunved, 2006, s 278)

Föräldrarnas upplevelse av att söka hjälp

Idag måste missbrukaren eller föräldrar till missbrukare övertyga socialtjänsten om att få en behandlingsplats (Svensson, 2005). Föräldrarna beskriver hur de desperat sökt hjälp hos socialtjänst och sjukvård.

- Och när man då står där som förälder och ser ens barn bara bli sämre och sämre, magrare och magrare och ögonen sjunker längre och längre in... nja se vi vet inte riktigt vad vi ska göra här för han är inte tillräckligt sjuk ... och hur fan ska du kunna bedöma det, du har aldrig sett honom innan. (*Sin*)

En av föräldrarna bokstavligen släpade sitt barn till kommunens öppenvård för missbruk där hon fick ”slängt” i ansiktet att hennes barn inte var någon missbrukare. ”... jag skulle väl aldrig ha släpat med mig NN till öppenvården om inte där fanns ett problem? Varför skulle jag göra det? Ja, om jag har Münchenhausen eller vad det heter ... (*Agneta*). En annan förälder berättar om när hans son kom hem i ett psykotiskt tillstånd. Sonen var mycket konstig och icke kontaktbar och då ringde han sjukvårdsupplysningen för rådgivning. Sjukvården gav beskedet att de skulle åka till psykakuten med honom. Där fick de sitta och vänta i över tre timmar för att till slut mötas av en överstressad läkare som sa ”Jag kan inte göra någonting. Jag har hela huset fullt av sprutnarkomaner. Så det får du försöka fixa på något annat håll” (*Kent*). Samma förälder berättar också att det till slut var genom föreningen FMN (Föräldraföreningen Mot Narkotika) som de fått den information och det stöd som de behövde.

Föräldrarna berättade om hur de frustrerat sökt hjälp hos socialtjänsten men att de till en början blivit avvisade. Rådgivaren Göran berättar om en mammas desperata rop efter hjälp som ledde till en polisanmälan från socialtjänsten:

- Nu är det på det här viset att jag inte orkar ligga och brottas med min son och ligga på min plånbok för att behålla de pengarna som jag har kvar, utan om ni inte hjälper mig nu med det här så kommer ni att hitta mig

död. Tar ni ansvar för det? Och det blev direkt att – Står ni och hotar oss. – Nej, nej jag talar bara precis om hur det är. Och jag orkar inte det här längre nu utan det enda sättet jag ser att lösa det här problemet på, både för mig och honom, är att jag tar livet av mig. Och det blev det en jävla fart. Det är tragiskt alltså. (*Göran*)

Göran berättar även att det finns många föräldrar som inte vill ha kontakt med socialen och hur de måste övertalas att söka hjälp. Att föräldrar ställs inför ett problem som att deras barn är missbrukare är för många föräldrar, som vi nämnt tidigare, en form av kris både för familjen som helhet och för respektive medlemmar. Att reagera eller agera med desperata handlingar för att få hjälp när man som förälder står inför ett hot, ett hot om att förlora sitt barn, kan enligt Cullbergs kristeori (2003) tolkas som en reaktion för att avvärja detta hot. ”... jag ringde ju på allt” (*Siv*). De föräldrar som inte vill ha kontakt med socialtjänsten kan vi också tolka som en reaktion av krisen. Dessa föräldrar kanske känner sig kränkta då de själva eller samhället i stort ser på dem som misslyckade i sin föräldraroll och att då blanda in socialtjänsten kan ses som konstaterande av att ha misslyckats.

- Jag menar att sånt här kan hända vem som helst. Det är inte så att vi är en dålig familj på något sätt. Vi har uppfostrat våra barn likadant och så. Normalt familjeliv och sånt. Och man har betalt skatt i alla år och jobbat och sånt. (*Irene*)

När barnet blir myndigt

Ett stort dilemma för föräldrarna i vår undersökning var och är när deras barn fyllt 18 år för då kan de inte längre vara med och få reda på så mycket om inte barnet ger sitt godkännande. Efter att ha kämpat ett antal år så helt plötsligt är deras barn myndigt och de kan därför inte heller vara med och påverka på samma sätt som de tidigare kunnat.

- När hon åkte ut så kontaktade jag Jörgen (socialsekreteraren, vår kommentar), jag har sagt till Jörgen hela tiden alltså, det är som vi sa, då fick jag till svar - Hon är arton år. Vill hon ha hjälp så kommer hon. ”-

Amen Jörgen, hon har inte fattat än i dag att hon är en missbrukare, sa jag. Har du inte förstått det på alla gångerna vi har träffats? Alltså det kändes väldigt frustrerande.” (*Annika*)

De föräldrar som inte har möjlighet att längre påverka sitt barns framtid på grund av att de är myndiga tvingas till bearbetning av ännu en smärta som det nya dilemma medför. Tar deras myndiga barn sig ur missbruket kan de genom bearbetning komma till en nyorienteringsfas där smärtan efter barnets missbruk försvinner (Cullberg, 2003). Stannar deras barn kvar i missbruket får de bearbeta detta faktum vilket innebär att sorgen över deras barns missbruk kan pågå i många år eller tyvärr aldrig avslutas.

7. Avslutande diskussion

Vårt syfte med uppsatsen var inte att förklara ett fenomen utan att ta reda på hur de familjer som drabbas av ett barns missbruk upplever och uppfattar sin situation. Svaren på våra frågeställningar tyder på att leva i en familj där ett barn missbrukar tidvis kan vara "ett rent helvete" enligt personerna i vår undersökning. Vår förförståelse när vi började med detta arbete var att det var en förälders mardröm att ha ett barn som missbrukar. Våra tankar var att föräldrar drabbas av skuld och hjälplöshet men även av maktlöshet inför situationen och hot om att familjen splittras.

Vi kan konstatera utifrån vårt empiriska material att ungdomar, föräldrar och behandlare till viss del har olika syn på missbrukets orsaker och utveckling. Detta innebär att det inte är lätt att vara vare sig ungdom, förälder eller behandlare i en missbrukssituation då de kan ha svårt att mötas och förstå varandra. Därför tycker vi att vår uppsats är viktig för alla tre intervjukategorierna och andra i samhällets som berörs av problematiken för att öka förståelsen och kunskapen för hur olika kategorier av människor upplever situationen.

I familjer där det finns en ungdom som missbrukar är det inte bara föräldrarna och ungdomen som berörs av det som händer. Syskon kan bli åsidosatta och upplevas som skötsamma och klara sig själva, när de i själva verket bär på sorg, oro och ilska. Det hade varit väldigt intressant att se och höra hur ungdomarnas syskon själva uppfattar situationen i familjen, men tyvärr tvingades vi att välja bort denna kategori. Vi kan konstatera att familjen är väldigt viktig och vi anser att man måste arbeta med och för hela familjen för att bryta ett destruktivt beteende. Hela familjen drabbas av kris och därför kan man inte bara ta ut ungdomen ur sitt sammanhang utan hela familjen måste arbeta tillsammans för att förändra situationen. Förutsättningarna för de olika familjerna i vår undersökning varierade. I en del av familjerna kunde vi skönja andra problem förutom problemet med en missbrukande ungdom vilket försvårar en positiv förändring av ungdomens missbruk. I andra familjer var sammanhållningen stark från början och därför hade de det något lättare att ta till sig nya lösningar för att ta sig ur krisen. Även om familjen är en viktig faktor så finns det i vår undersökning en annan omständighet

som har betydelse nämligen puberteten och tonåren. Det är under denna utvecklingsfas som barnet skapar en egen identitet och frigör sig från sina föräldrar.

Våra intervjupersoner kunde alla överlag vittna om att samhällets resurser är för knappa när det gäller ungdomars missbruk. De ansåg att det krävs tidigare insatser från samhällets sida för att problematiken inte skall bli så omfattande. Det är inte bara resurser i form av pengar som saknas utan även i vissa fall bristen på kommunikation och kunskap. Vi fann till exempel att vissa skolor gjorde ingenting medan andra var ett stort stöd. Detta kan bero på att det i olika kommuner finns tillgång till olika resurser men även personalens enskilda engagemang har betydelse. Vi upptäckte även att det fanns brister i vissa skolor när det gäller anmälningsplikten.

Utifrån våra intervjuer kan vi se många aspekter som skulle vara intressanta att undersöka vidare. Då våra intervjupersoner mestadels var mammor och tjejer så finner vi det intressant att någon gång ta reda på hur pappor och killar upplever situationen. Vi hade även velat ta reda på hur ungdomarnas socialsekreterare uppfattar ungdomarnas och familjernas belägenhet men denna kategori tvingades vi utesluta på grund av utrymmes- och tids brist. Något vi också hade velat undersöka noggrannare är hur medberoende tar sig uttryck i dessa familjer. Kanske finns det tid och utrymme att i en annan uppsats någon annan gång att ta med dessa perspektiv. Vårt empiriska material blev stort och innehållsrikt, något som vi inte hade räknat med från början men är glada över ty detta har inneburit att vi fått mycket kunskap kring ungdomars missbruk och hur det påverkar familjen. All denna kunskap har vi inte haft möjlighet att ta med i arbetet men vi kommer att bära den med oss ut i arbetslivet.

Referenser

- Andersson, Berit (1991) *Att förstå drogmissbruk. Praktiken, situationen, processen*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Christina (1995) *Marias barn - om ungdomars väg in i missbruk av alkohol och andra droger*. Malmö: Sober förlag.
- Andersson, Gunvor, ”Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp?” I Meeuwisse Anna, Sunesson Sune & Swärd Hans (2000) *Socialt arbete en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Cullberg, Johan (2003) *Dynamisk psykiatri i teori och praktik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Ege, Peter (2003) ”Missbruk av narkotika och andra droger” i Cullberg, Johan (red.): *Dynamisk psykiatri*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Gaunt, David (2005) ”Familjen i förvandling” i Goldberg, T (red): *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Goldberg, Ted (2005) ”Narkotika” i Goldberg, T (red): *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Goldberg, Ted (2005) *Samhället i narkotika*. Solna: Academic Publishing of Sweden.
- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Kouvonen Petra, Rosenqvist Pia & Astrid Skretting (2001) *Bruk, missbruk, marknad och reaktioner. Narkotika i Norden 1995-2000* Finland, Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol och drogforskning.
- Mänskliga rättigheter Konventionen om barns rättigheter* (2002) Regeringskansliet UD information september 2002.
- Norström, Carl & Thunved, Anders (2006) *Nya sociallagarna - med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans, kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: studentlitteratur.
- Schjöd, Borrik & Aage Egeland, Thor (1994) *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Smith, Per (2000) ”Social utveckling” i Eysenck, M. (red): *Psykologi. Ett integrerat perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Svensson Bengt, Svensson Johanna & Tops Dolf (1998) *Att komma för sent så tidigt som möjligt. Om prevention, ungdomskultur och droger*. Finland, Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol och drogforskning.

Svensson, Bengt (2005) ”Varför fortsätter män och kvinnor att använda narkotika” i Hilde, M. (red): *Kön, behandling och kunskap – om olika vägar ut ur missbruk och socialmarginalisering*. Lund: Studentlitteratur.

Swärd, Hans (2000) ”Ungdomar med socialbidrag” i Puide, Annika (red) *Socialbidrag i forskning och praktik*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Thurén, Torsten (2006) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber

Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

White, J.L (1989) *The troubled adolescent*. New York: Pergamon Press.

Widerberg, Karin (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Internet

Nationalencyklopedin (2006) ”Kris” Lkd Nationalencyklopedins officiella hemsida <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=231591&i_word=kris> [cited 2 maj 2007]

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning – Rapport nr 98 (2007) ”Missbruk” Lkd CAN officiella hemsida. <http://www.can.se/docs/press_rapporter/CAN_RS_98.pdf> [cited 4 maj 2007]

Bilagor

Introduktionsbrev

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan
Campus Helsingborg
SOL 612 VT 07
Handledare Kristina Göransson
Anneli Meredith, Jeanette Malmberg

Helsingborg mars2007

Hej!

Vi är två studenter vid socialhögskolan i Lund, Campus Helsingborg, som under våren kommer att skriva vår C-uppsats. Vi går på sjätte terminen (av sju) och läser just nu om missbruk. Under missbrukskursens gång har vi lärt oss en hel del om olika droger, bruk, missbruk och beroende samt medberoende men inget om vad som händer i familjer där det finns ett barn med missbruksproblem. Detta väckte våra funderingar kring hur en ungdoms missbruk ser ut i relation till familjen och hur den påverkas. Vi är intresserade av att ta reda på hur de ungdomar som börjar nyttja droger ser på sin situation, men även hur deras föräldrar upplever den. Hur utvecklas ett drogmissbruk, hur uppfattar och förstår föräldrar, ungdomar och behandlare det?

Vårt syfte med uppsatsen är att belysa och ta fram föräldrarnas, ungdomarnas och behandlarnas uppfattning och förståelse kring missbruket och hur detta påverkar familjen. Finns det utrymme och tid över är vi även intresserade av hur familjerna upplever samhällets stöd i sin situation.

Med hjälp av personliga intervjuer hoppas vi kunna få ta del av familjens process vid ett barns droganvändande och därefter sammanställa dessa för att få en bild av hur det ser ut. Intervjun kommer att vara ca en timme och kommer att dokumenteras med bandspelare om ni samtycker. Uppgifterna kommer endast att användas för detta arbete och när det är klart kommer banden att raderas. De personer som intervjuas lovas absolut anonymitet, vilket innebär att vi ändrar namn och ålder i uppsatsen och även platser där intervjuerna äger rum kommer att ändras. Detta för att skydda de som tillfrågas då det rör sig om personliga förhållanden som är viktiga för att öka kunskapen och förståelsen kring både ungdomens och familjens medlemmars behov av stöd och hjälp.

Arbetet skall vara färdigställt den 24 maj 2007 och om intresse finns får ni givetvis tillgång till vår C-uppsats när den är godkänd och klar.

Vi tackar för möjligheten till en intervju på förhand!

Anneli Meredith hem 042-16 49 06, mobil 070-897 41 64, anneli.meredith.593@student.lu.se
Jeanette Malmberg hem 0430-532 12 mobil 070-520 68 86 jeanette.malmberg.277@student.lu.se
Handledare Kristina Göransson, kristina.goransson@soc.lu.se

Intervjuguide till ungdomar

1. Namn, ålder
2. Var kommer du ifrån?
3. Hur ser din familj ut?
4. Vilken sysselsättning har dina föräldrar?
5. Vilken är din inställning till droger?
6. Vill du berätta lite om hur ditt liv sett ut?
7. Kommer du ihåg första gången du prövade på alkohol eller någon annan drog?
8. Vad var orsaken till att du började använda droger?
9. När började du använda droger regelbundet?
10. Hur lång tid tog det innan dina föräldrar upptäckte att du var fast i ett missbruk?
11. Vad hände när dina föräldrar fick reda på att du använde droger?
12. Har dina syskon reagerat och i så fall hur?
13. Har du någon gång funderat över hur missbruket påverkar din relation till din familj?
14. Märker du någon skillnad på din familj idag emot när du använde droger?
15. Vilket stöd har du/familjen fått av samhället?
16. Vad visste du om droger innan du kom i närmre kontakt med dem?
17. Om du kunde vakna upp i morgon bitti och allt var bra- hur skulle bra vara?
18. Har du något du vill tillägga eller tycker du det är något vi har missat?

Intervjuguide till föräldrar

1. Namn, ålder
2. Var kommer du ifrån?
3. Vad har du för sysselsättning?
4. Hur ser din familj ut?
5. Vilken är din inställning till droger?
6. Hur märkte du först att ungdomen började använda droger?
7. Hur reagerade/agerade du när du fick reda på att NN använde droger?
8. Hur lång tid tror du missbruket hade pågått då du upptäckte det?
9. Vill du beskriva lite vad som hänt efter vetskapen om drogerna?
10. Vad anser du vara anledningen till att NN började med droger?
11. Har de andra barnen i familjen påverkats och i så fall hur?
12. Upplever du att familjesammanhållningen ändrats efter vetskapen om drogbruket?
13. Vad har drogbruket inneburit för familjen?
14. Vad är det som känts svårast under drogbruket?
15. Vilket stöd har du/familjen fått av samhället?
16. Vad visst du om droger innan du kom i närmare kontakt med dem?
17. Om du kunde vakna upp i morgon bitti och allt var bra- hur skulle bra vara?
18. Är det något du vill tillägga eller tycker du det är något vi har missat?

Intervjuguide till Professionella

1. Namn och ålder?
2. Vilken utbildning har du?
3. Hur många år har du arbetat med behandling?
4. Vilken är din inställning till ungdomars drogbruk?
5. Ser du skillnader på missbruksproblematiken idag mot förr?
6. Hur ser familjerna ut där ungdomarna missbrukar?
7. Kan ni se något mönster när barn börjar missbruka?
8. Hur ser ni att familjen påverkas av att ett av barnen missbrukar?
9. Hur upplever ni ungdomens förhållande till sin familj?
10. Hur upplever ni familjens förhållande till sin familj?
11. Finns det någon behandling där hela familjen involveras?
12. Ser du någon skillnad när en pojke respektive en flicka missbrukar?
13. Hur tar man hand om syskon i en familj där ett barn missbrukar?
14. Är familjen viktig i behandling eller kan den stjälpas?
15. Upplever du att familjen får/ges det stöd som de behöver?
16. Har du något att tillägga eller tycker du att det är något som vi har missat?